

Dr. Varga Norbert - Dr. Pétervári Máté

A magyar igazságszolgáltatás története

A fejlesztés az Igazságügyi Minisztérium a jogászképzés
színvonalának emelését célzó szakmai programja keretében
biztosított támogatással valósult meg (2022)

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege	kollokviummal záródó előadás
Tárgyfelelős tanszék	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jogtörténeti Tanszék
Oktatók	Dr. Varga Norbert egyetemi docens Dr. Pétervári Máté adjunktus
Elérhetőség	6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 43. és 66. szoba Tel/Fax: (62) 544-409; (62) 544-385 E-mail: vargan@juris.u-szeged.hu E-mail: petervari.mate@juris.u-szeged.hu
Tantárgyi kreditpontok	4

A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.

2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.

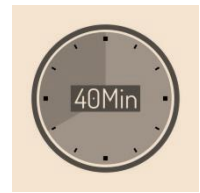
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.

5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.

6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

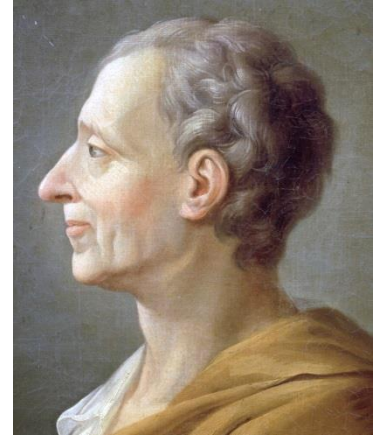

Alapfogalmak

Hatalmi ágak elválasztása, jogforrások, perjog és a bíróságok jellemzői

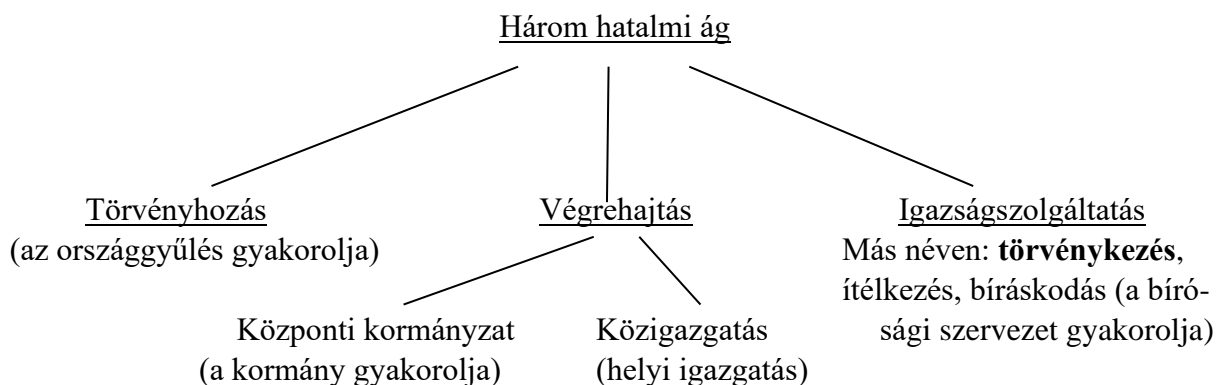
I. Az államhatalmi ágak elválasztása

Charles **Montesquieu** 1748-ban *A törvények szelleméről* címmel adta ki nagyhatású művét, amelyben kidolgozta a hatalmi ágak elválasztásának elvét. Ez az alapelv jelen tematika alapjait is meghatározza, ugyanis e hatalmi ágak történeti fejlődésének magyarországi bemutatása a kurzus célja. A törvényhozás és a végrehajtás történetének ismertetése nem képezi a kurzus tárgyát, ahogyan az a címéből is következik, azonban az e hatalmi ágakhoz kapcsolódó ismeretek teljesen nem nélkülözhetők, mert a végrehajtási szervezetet szabályozó törvényekben is megjelennek ehhez kapcsolódó elemek.

1. kép: Charles Montesquieu portréja.

Hatalmi ágak elválasztása:

A bírói hatalmi ágnak több elnevezése is ismert. Ezek közül külön kiemelendő a **törvénykezés** mint fogalom, ugyanis a köznyelv ezt gyakran az országgyűléssel, törvényhozással azonosítja tévesen, mivel ez az ítélkezési tevékenységet fedi. Az igazságszolgáltatás alatt viszont nem csupán a bírósági szervezetet értjük, hanem a teljes szervezetrendszer is, így az igazságszolgáltatás része az ügyvédség, az ügyészség vagy éppen a közjegyzőség is.

II. Az intézménytörténet alkotmánytörténeti korszakolása

A kurzus legfontosabb korszakhatárát **az áprilisi törvények** szentesítésének időpontja képezi. (1848. április 11.) E törvények megszületésétől beszélhetünk *polgári típusú államszervezetről*, mivel ekkor jelennek meg az *alapjogok* és olyan államszervezési eszmék, mint az *élethivatásszerű jogi hivatások* vagy az *államhatalmi ágak elválasztása*. Az ezt megelőzőt pedig összefoglalóan **rendi korszaknak** nevezzük.

a) 1848 előtti időszak – rendi korszak

A rendi korszakon belül két kulcskorszak különíthető el az igazságszolgáltatási szervezet szempontjából. Az államalapítástól a mohácsi vészig (1000-tól 1526-ig), így az Árpád-házi és a vegyesházi királyok kora alatt bontakozott ki az igazságszolgáltatási szervezet szerves fejlődése. Ekkor a kuriális és vidéki bírósági szervek különállóan vizsgálhatók. Ezt az intézménytörténeti fejlődést törte meg az Oszmán Birodalom betörése és berendezkedése az országban, amelynek következtében a Magyar Királyság három részre szakadt.

2. kép: III. Károly portréja (J. G. Auerbach munkája)

A másik meghatározó időszaka a törvénykezési szervezetnek pedig a Habsburg-uralom alatt, a török kiűzését követően következett be, amikor III. Károly rendezve a török időszak bíráskodási viszonyait megkezdte annak modernizálását 1723-ban. Az így létrejövő ítélkezési struktúra 1848-ig állt fenn, majd 1861-et követően szintén ezt állították helyre a modern alapokon nyugvó magyar törvénykezési szervezet megszervezéséig.

3. kép: Az Osztrák Császárság címere

b) 1848 utáni időszak – polgári korszak

A polgári korszak szintén további korszakokra bontandó.

1. 1851-1860 - A neoabszolutizmus korszaka

Magyarország elveszítette függetlenségét, így a modernizáló folyamatok a Habsburg Birodalomba ágyazva mentek végbe, amelynek célja az volt, hogy az *Osztrák Császárságban egységes közigazgatási és igazságszolgáltatási szervezet* jöjjön létre.

2. 1867-1918 - A dualizmus időszaka

Magyarország az *Osztrák-Magyar Monarchia* részeként visszanyerte függetlenségét, így ismételten a magyar kormányzat irányítása alatt folytatódhatott a polgári Magyarország kiépítése, amely az 1848. évi törvényekkel vette kezdetét. Az igazságszolgáltatás modernizálása viszont csupán a kiegyezést követően élénkülhetett meg.

4. kép: Az Osztrák-Magyar Monarchia címere, amely a két birodalomfél egyenjogúságát jelképezi.

3. 1918. november 16.-1919. március 21. – Magyar Népköztársaság

Az I. világháború és az ennek nyomán kirobbanó *őszirózsás forradalom* (1918. október 30-31.) az Osztrák-Magyar Monarchia megszűnéséhez vezetett. Az ellenzéki politikusok tömörüléséből létrejött a Magyar Nemzeti Tanács, amely Károlyi Mihály vezetésével átvette a hatalmat. A Habsburg-uralkodó lemondását követően nyílt lehetőség a népköztársaság kikiáltására, amelynek köztársasági elnöke 1919 januárjában **Károlyi Mihály** lett.

4. 1919. március 21. – 1919. augusztus 1. – Magyarországi Tanácsköztársaság

Az I. világháborút lezáró béke velejárójaként fenyegető területi veszteségek miatt meginog a Népköztársaság hatalma, **Kun Béla**

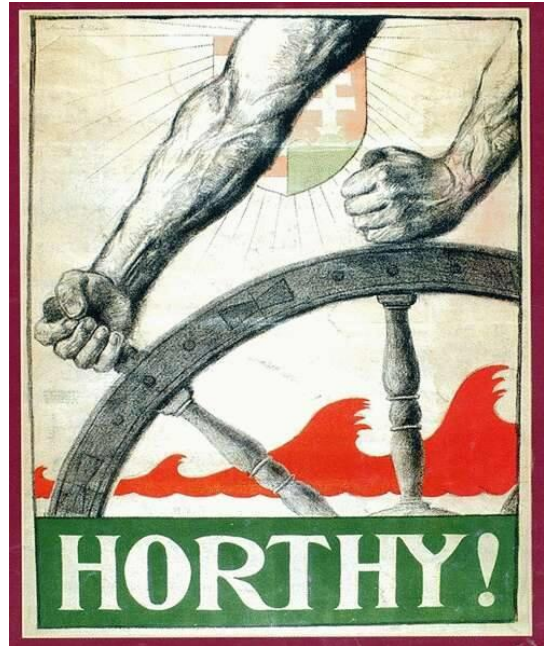
6. kép: Berény Róbert plakátja, amely a Tanácsköztársaság jelképévé vált.

vezetésével a kommunisták magukhoz ragadják az irányítást. 1919. március 21-én kikiáltják a Tanácsköztársaságot és a *proletárdiktatúra* létrejöttét. A szocialista történetírás által „dicsőséges 133 nap”-ként titulált időszak július végén ért véget, mivel a román hadsereg benyomulása Magyarország területére ellehetetlenítette a tanácskormányt, amely így lemondani kényszerül.

5. 1920-1944 – Horthy-korszak

Rövid átmeneti időszakot követően 1920-ban helyreállítják a **magyar történeti alkotmányt** és a korábbi államformát. Ennek következtében jön létre a király nélküli királyság mint államforma, amelynek élén a kormányzóvá választott Horthy Miklós állt. A második világháború időszakáig gyakorolhatta a hatalmat, amelyben az államszervezet működése visszatért a dualizmus során Magyarország területén kialakított keretek közé.

7. kép: Horthy a kormányos. Mano Miltiades plakátja.

6. 1949 - 1989 – Szocializmus

A Horthy-korszak a II. világháborút követően lezárult, míg 1946-ban deklarálták, hogy Magyarország királyságból **köztársasággá** alakul. A II. világháborút követően azonban Magyarország a szovjet érdekszférába került, amelynek következményeként a kommunista párt, a Magyar Dolgozók Pártja magához ragadhatta a hatalmat. Az 1949:XX. törvény alapjaiban alakította át az államszervezeti struktúrát az egypártrendszer kiépítésével és a tanácsrendszer létrehozásával. Az államforma megnevezése ebben az időszakban **népköztársaság**, amely a diktatórikus hatalomgyakorlásra épülő államszervezetre utalt.

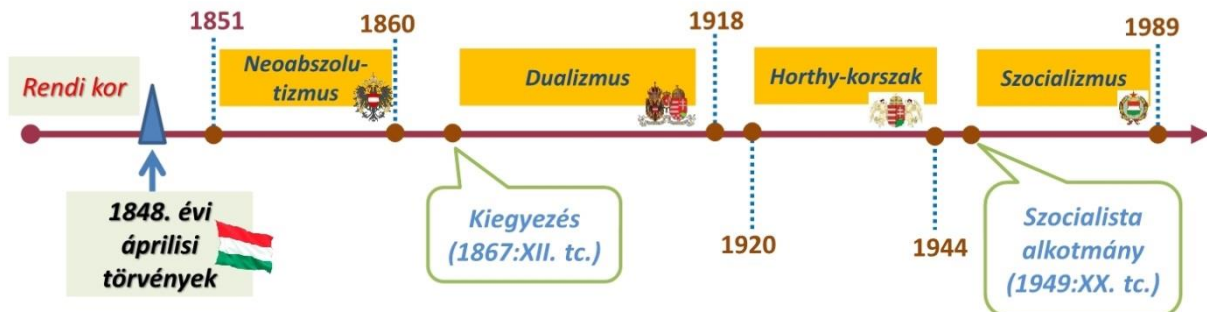
7. 1989 - napjaink – Harmadik Magyar Köztársaság

1989. október 23-án **Szűrös Mátyás** kikiáltotta a Harmadik Magyar Köztársaságot, így Magyarország ismételen többpártrendszerre épülő plurális demokráciává vált. Az államformája pedig ismételen **köztársaság** lett, amelynek élén a köztársasági elnök áll. Az átalakulást követően fenntartották a szocializmus alatt létrehozott struktúrát a

8. kép: Szűrös Mátyás 1989. október 23-án kikiáltja a köztársaságot.

törvénykezési szervezet tekintetében. Az 1989-ben történt változásokat tituláljuk jellemzően a „rendszerátalakítás” kifejezéssel.

III. A bírósági szervezet jellemzéséhez szükséges alapfogalmak

A törvénykezési szervezet szempontjából kulcsfogalom a hierarchia, amely alá-fölérendeltségi viszonyrendszert takar a hatáskör szempontjából. Az intézményrendszer fejlődésében az első jelentős lépés ennek a megjelenése. Az egy-egy bírósági szerv jellemzése kapcsán jelentős elem a hatáskör meghatározása, amely megszabja azt, hogy milyen típusú ügyekben ítélezhet az adott bíróság. Ehhez kapcsolódó fogalompár az illetékesség, amely a hatáskörré épít, mivel arra ad választ, hogy az adott ügytípuson belül mely személyi kör vagy terület ügyei tartoznak az adott bírói szervhez. A hatáskör így az ügyek vertikális megoszlását határozza meg, míg az illetékesség horizontálisan rendeli az ügyeket az egyes bíróságokhoz.

A bírósági struktúrán belül megkülönböztethetők az elsőfokú, a vegyesfolyamodású és a fellebbviteli fórumok. Az elsőfokú bíróságok bírálják el először az ügyeket, így ezek képezik a szervezet bemeneti oldalát. A fellebbviteli fórumok pedig kizárólag más bíróságoktól érkező ítéleteket bírálják felül, így ezeket másod- vagy harmadfokú bíróságoknak nevezhetjük. A vegyesfolyamodású bíróságok pedig bizonyos ügyekben elsőfokúként funkcionálnak, míg más ügyekben fellebbviteli fórumként.

Annak a szempontnak a figyelembevételével, hogy hány bíró hozta meg a bírósági határozatot, megkülönböztetünk egyes- és társasbíráskodást. A rendi korszakban kivétel nélkül bírói tanácsokban születtek az ítéletek, így ekkor mindig társasbíráskodásról beszélhetünk. Az egyesbíráskodás a modernizáló bírósági szervezet nívója, így a neoabszolutizmus korától jelent meg az, hogy csupán egyetlen személy dönthet el egy jogvitát.

IV. Az eljárásjog történetének alapjai

A bírósági szervezet történetének megismeréséhez nem nélkülözhető az eljárásjog történetének ismerete, mivel az eljárási szabályok határozzák meg alapjaiban a szervezetrendszer működését. A rendi korszak eljárásjoga akkuzatórius és inkvizitórius fejlődési korszakra különül el. Ennek elválása hosszú fejlődési folyamat eredménye, de a 14-15. századra teszik jellemzően az inkvizitórius jegyek túlsúlyba kerülését. Az akkuzatórius jelentése vádelvű eljárás, amelyben a felek irányítják az eljárás menetét és a bizonyítékok előterjesztését, a bíró feladata „csak” az ügyben való döntéshozatal. Az ilyen típusú eljárást az alaki jellegű bizonyítóeszközök dominálják, ami azt jelenti, hogy a cél az alaki „igazság” kiderítése. Ilyen bizonyítóeszköz pl. az istenítélet vagy az eskütársak. Ezzel szemben az inkvizitórius a nyomozóelvű eljárás, amelyben az eljárás ura a bíró, akinek feladata a bizonyítékok felderítése is ebben az esetben, így az eljárási cselekmények elrendelése és részben lebonyolítása is hozzá tartozik. Az inkvizitórius eljárásban a tanúvallomások és az okiratok a meghatározó bizonyítóeszközök.

Az eljárásjogi kódexek Magyarországon csak a dualizmus időszakában jelenhettek meg. A polgári peres eljárás legfontosabb jogszabálya az 1911:I. tc. a polgári perrendtartásról, míg a büntetőeljárást a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896:XXXIII. tc. szabályozta először teljeskörűen. A dualizmus korában már határozott jogi fogalmakkal operáltak ennek megfelelően a bíróságok, amelyek közül a kurzus szempontjából kiemelkedő jelentőségű még a bírósági döntést takaró határozat. Ennek két típusát különböztetjük meg az ítéletet és a végzést, amelyek alapján a jogorvoslati formák is elkülönülnek, mivel az ítélettel szemben fellebbezésre van lehetősége a feleknek, míg a végzéssel szemben felfolyamodásra.

V. Jogforrási hierarchia a dualizmus korában

A jogforrási hierarchia sematikus vázlata

<u>Rendi kori</u>	<u>Polgári kori</u>
Törvény és szokásjog (mellérendelt viszony)	Törvény és szokásjog (mellérendelt viszony)
Helytartótanácsi rendelet	Kormányrendelet
	Miniszteri rendelet
Statútum	Törvényhatósági szabályrendelet
	Községi szabályrendelet

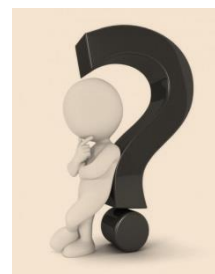
A **törvényeket** a korábban megismerteknek megfelelően az országgyűlés és az uralkodó együttműködése hozhatta létre. A **kormányrendeletek és a miniszteri rendeletek** kiadása pedig a végrehajtó hatalom jogosultsága volt. A **szabályrendeletek** által a törvényhatóságok és a községek szabályozhatták a legfontosabb kérdéseket. A jogforrási hierarchiában magasabb szinten álló jogszabályokkal az alacsonyabb szinten lévők nem ellenkezhetek.

Az 1848 előtti törvényeket a szegedi jogtörténeti iskola egységesen **arab számokkal** írja. Pl. 1840. évi 9. tc. – a mezei rendőrségről szóló törvény

Az 1848 utáni törvényeket, így az áprilisi törvényeket is, pedig **római számmal**. Pl. 1870:XLII. tc. - a köztörvényhatóságokról

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Milyen megfelelői vannak még a bírói hatalmi ágnak?
2. Mely elemekből épül fel az igazságszolgáltatási szervezet?
3. Milyen fontos dátumok kapcsolódnak a rendi korszak igazságszolgáltatási szervezetéhez?
4. Mikor indulhatott meg intenzíven a bírósági szervezet modernizálódása?
5. Mikor történt a rendszerváltás?
6. A rendszerváltást követően mely korszak bírósági szervezete maradt fenn?
7. Mit értünk hatáskör és illetékesség alatt?
8. Mit jelent a vegyesfolyamodású bíróság fogalma?
9. Mi a különbség az akkuzatórius és az inkvizitórius eljárás között?
10. Melyek a modern eljárásjogi kódexek?

AJÁNLOTT IRODALOM

BIBÓ István: Az államhatalmak elválasztása egykor és most. In: Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. II. k.

Elérhető: <https://mek.oszk.hu/02000/02043/html/290.html>

